

Уява є основним "нервом" творчості. Це специфічна риса - особливе ставлення людини до світу, що виявляється у певній незалежності, свободі суб'єкта від безпосереднього сприймання. Вона дозволяє уявити наочно такі об'єкти, сторони і відношення дійсності які не відображаються в даний момент у сприйманні. Образи уяви формуються не лише шляхом комбінування елементів образів пам'яті, але і шляхом переосмислення цих елементів, наповнення їх новим змістом. Завдяки цьому вони не повторюють існуючі продукти людської діяльності чи предмети природи, а є ідеальними прототипами того, що колись можливо буде створене.

Довільне формування складних комбінованих наочних образів і оперування ними дає людині можливість безпосередньо включати їх у процеси творчого мислення. Потреби практики і властива людині здатність передбачення результатів власних дій надають творчій фантазії певної спрямованості. Крім цього, комбінування наочних елементів регулюється мисленням, тобто контролюється законами логіки.

Образ є не лише кінцевим результатом творчого мислення суб'єкта, а й складовою частиною цього процесу. Образ виступає як певний пізнавальний рівень і регулятор мисленнєвої діяльності, який в той самий час є і складовою частиною цієї діяльності (образного мислення).

Мислення образами проявляється, звичайно, не лише в художній творчості але й у багатьох інших видах людської діяльності: у праці, навчанні, повсякденному житті.

Творчу уяву, можна розглядати як процес створення ідеального образу. У структурі інтелектуального акту виділяють дві операції, які формують цей ідеальний образ. Перша з цих операцій - це асоціація, що полягає в створенні цілісного образу з елементів. Друга - дисоціація. Вона полягає у виділенні окремих одиниць з цілісної образної структури.

П.П.Блонський, характеризує образне мислення, як невід'ємний компонент творчої діяльності виділяє в ньому два рівні. Реінтеграція (перший рівень) проявляється у слабкому зв'язку, слабкій подібності вторинного образу (образу уявлення) з оригіналом. Цей рівень протікання образів П.П.Блонський уважає репродуктивним. Другий рівень - трансформація, на думку П.П.Блонського є продуктивним. В основі його - фантазування, асоціація за схожістю і контрастом. Автор підкреслює, що процес створення та функціонування образів починається з реінтеграції - згадування [1].

Людині властиве усвідомлене, довільне створення образів і оперування ними у своїй діяльності. Це досягається формуванням особливих прийомів створення образів і їх перетворення. У процесі оволодіння різними видами діяльності (знаннями) формуються спеціальні способи, які забезпечують виникнення образів, збереження їх у пам'яті і перетворення як при опорі на наочність, так і без неї, отримання нових образів відмінних від початкових. Таким чином, людина може довільно оперувати образами, неодноразово і протягом тривалого часу "маніпулювати" ними в умі, тобто мислити образами.

Вільне оперування просторовими образами багато в чому забезпечує успіх конструктивно-технічної діяльності школярів. На це звертає увагу Б.М.Ребус, розглядаючи рівень розвитку просторової уяви, як важливий компонент технічної творчості [9]. Він зауважує, що високий рівень розвитку образного мислення дає можливість в технічному моделюванні планувати не лише близькі, але і кінцеві дії, без чого немислимий творчий процес взагалі.

Визначаючи роль образного мислення в графічній діяльності, І.С.Якиманська вказує на те, що воно має свої різновиди, які зумовлені не лише механізмом формування образу, але й самим змістом цих образів [11]. В одних образах, наприклад, відображаються переважно предметні властивості і ознаки, в інших - більш абстрактні геометричні. В образах можуть відтворюватись і різні стани об'єктів (структурні та функціональні особливості, приховані процеси і явища). Зрозуміло, що в реальних об'єктах ці властивості виступають в єдності, але відповідно до мети діяльності суб'єкт виділяє ці властивості і оперує ними. Результати досліджень І.С.Якиманської тісно переплітаються з загальноприйнятими положеннями про протікання цього виду мисленнєвого процесу у вигляді образів і у вигляді образів - понять.

Т.В.Курявцев, характеризує творче технічне мислення, вказує на його трьохкомпонентну структуру, розглядаючи його як понятійно-образно-дійове, загострюючи увагу на тому, що під час розв'язання більшості технічних задач понятійний і образний компоненти тісно пов'язані між собою і мотивує це тим, що креслення, як лаконічна мова техніки, несе в собі і інформацію стосовно точності, розмірів, чистоти обробки і т.д., які задаються не готовими зразками, а системою "абстрактних" графічних знаків і ліній (проекціями, розрізами, перерізами, символами), з яких суб'єкт повинен скласти образ предмета [6].

Підкреслюючи важливу роль образного мислення у конструкторській діяльності, яка є безсумнівно творчою, В.О.Моляко вказує на те, що це по суті образно-графічні дії, причому суб'єкт має справу у більшості випадків із зоровими образами конкретних об'єктів, словесний коментар при цьому далеко не завжди відіграє істотну роль. Частіше він доповнює образ. У процесі розв'язання графічних задач, які показують численні дослідження А.Б.Коваленко,

В.О.Моляко, І.С.Якиманської та інших учених, переважають образні уявлення. Свідченням цього є малюнки, ескізи, креслення, якими учні супроводжують розв'язання задач, а також "мислення вголос".

У процесі образного мислення в образі відображаються далеко не всі особливості, властиві об'єктові, а часто лише ті, які необхідні для успішного виконання діяльності. Саме тому образні компоненти мислення характеризуються оперативністю, вибірковістю, динамічністю. З цього приводу Г.С.Костюк зауважує, що для того, щоб розв'язати будь-яку задачу, треба бути обізнаним з фактами, які характеризують об'єкти, що включені в неї [4]. Без знання фактів та їх узагальнення нічого навіть зрозуміти не можна.

Результати досліджень Л.Л.Гурової дають підстави стверджувати, що образне мислення має деяку особливість - образну логіку, логіку відношень, що відображається у натуральній формі без використання формально-логічних правил [3]. Характеризуючи образне мислення Л.Л.Гурова звертає увагу на те, що образна логіка істотно відрізняється від вербальної. Якщо вербальна логіка фіксується зміною одних суджень іншими, виражається у певних законах побудови умовиводів, то образна логіка відрізняється своєю специфікою, яка виявляється в тому, що опора здійснюється на наочний матеріал, пошуки одночасно ведуться в різних напрямках, які іноді мало пов'язані між собою. Елементи наочної ситуації включаються суб'єктом в різні зв'язки і відношення, часто цілком випадкові, що нерідко приводить до несподіваних результатів. Образна логіка характеризується тим, що схоплення наочної ситуації здійснюється симультанно (Л.Л.Гурова, М.С.Шехтер та інші), усвідомлення її не супроводжується розгорнутими словесними міркуваннями, висновки словесно не формуються. Саме тому мисленнєвий процес у формі наочних образів протікає досить швидко у часі, згорнуто, розв'язання наступає ніби раптово у виді осяяння. Тому, логіка, відображена в образах, здійснювана в короткі часові інтервали, розглядається як механізм інтуїції.

Підсумовуючи вищесказане можна стверджувати, що образне мислення є невід'ємним компонентом творчої діяльності, образ виступає не лише, як кінцевий продукт творчості, а як певний показник пізнавального рівня і регулятор мисленнєвої діяльності, яка можлива завдяки сформованості у суб'єкта спеціальних структур, які забезпечують виникнення образів, збереження їх у пам'яті і перетворення як при опорі на наочний матеріал, так і без нього, отримання нових образів, відмінних від початкових.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Блонский П.П.* Память и мышление / Под ред. В.И. Колбановского. – М.-Л.: Соцгиз, 1935. – 214 с.
2. *Богоявленская Д.Б.* Пути к творчеству. – М.: Знание, 1981. – 96 с.
3. *Гурова Л.Л.* Психологический анализ решения задач. – Воронеж: Изд-во Воронежского университета, 1976. – 327 с.
4. *Костюк Г.С.* Навычно-виховний процес і психічний розвиток особистості / Під ред. Л.М. Про-коленко. – К.: Рад. шк., 1989. – 608 с.
5. *Кульчицкая Е.И., Моляко В.А.* Сирень одарённости в саду творчества. – Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2008. – 316 с.
6. *Курявцев Т.В.* Психология технического мышления. (Процесс и способы решения технических задач). – М.: Педагогика, 1975. – 304 с.
7. *Лук А.Н.* Мышление и творчество. – М.: Политиздат, 1976. – 144 с.
8. *Моляко В.А.* Психология решения школьниками творческих задач. – К.: Рад. школа, 1983. – 96 с.
9. *Ребус Б.М.* Пространственное воображение как одна из важных способностей к техническому творчеству // *Вопр. психологии.* – 1965. – С.36-49.
10. *Рубинштейн С.Л.* О мышлении и путях его исследования. – М.: Изд-во АН СССР, 1958. – 147 с.
11. *Якиманская И.С.* Развитие пространственного мышления школьников. – М.: Педагогика, 1980. – 240с.
12. *Якиманская И.С., Зархин В.Г., Кодаяс Х.Х.* Тест пространственного мышления: опыт разработки и применения // *Вопросы психологии.* – 1991. – № 1. – С. 128 – 134.

РЕЗЮМЕ

Подано до редакції 10.02.10

Стаття присвячена теоретичному дослідженню питань, пов'язаних з функціонуванням образного мислення в творчій діяльності. Образ розглядається як кінцевий продукт творчості і засіб досягнення мети цієї діяльності.

Б.А. Якимчук ОБРАЗ В СТРУКТУРЕ ТВОРЧЕСКОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ

РЕЗЮМЕ

Стаття присвячена теоретичному дослідженню питань, пов'язаних з функціонуванням образного мислення у творчій діяльності. Образ розглядається як кінцевий продукт творчості й засіб досягнення мети цієї діяльності.

В.А. Yakymchuk IMAGE IN THE STRUCTURE OF CREATIVE ACTIVITY

SUMMARY

The article is aimed at theoretical investigation of issues connected with functioning of visual thinking in creative activity. Image is considered to be a terminal product of creativity and a means of reaching aims of this activity.